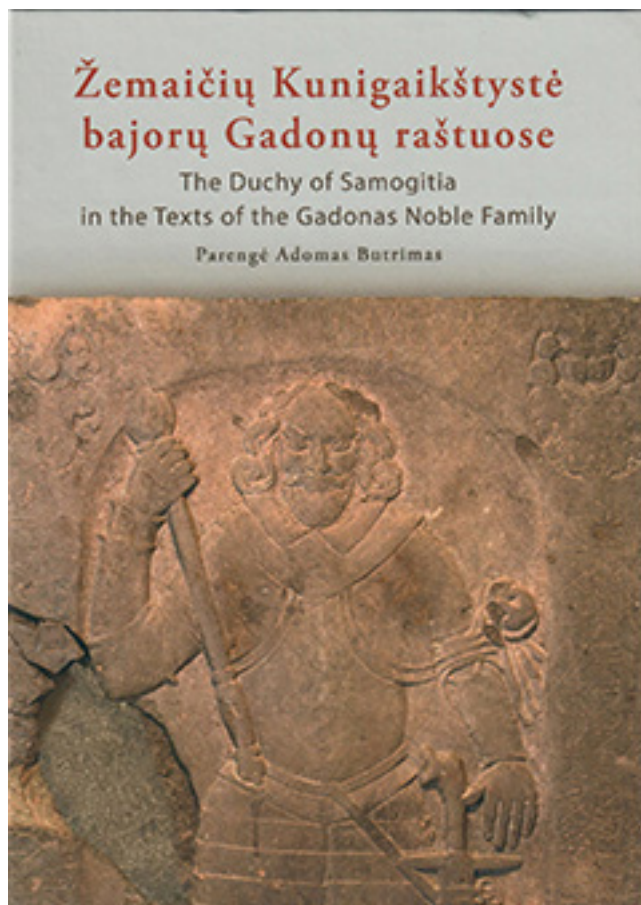


nios apie Žemaitiją. Yra paskelbtas ir jo rankraštinis palikimas. Atskiras knygos skyrius skirtas Mykolui Gadonui ir jo „Telšių apskrities aprašymui“. Plačiai rašoma apie Liubomiro Gadono asmenybę, askelbta jo biografija, aptarti politinės ir kultūrinės veiklos bruožai, kūrybinis palikimas. Pasakojama ir apie jo vaikystę bei mokslo metus, 1863–1864 metų sukilimo išvakares Kaune, kultūrinę L. Gadono veiklą emigracijoje, apie jį kaip mecenatinės veiklos organizatorių, Kunigaikščių Čartoriskių muziejaus ir bibliotekos steigėją, administratorių, rinkinių tvarkytoją. Spausdinamos žinios ir apie L. Gadono raštuose pateikiamą informaciją apie Žemaitiją, jo rankraštinių palikimą. Išspausdinta Vladimiro Gadono „Žemaičių Kunigaikštystės statistika“, „Telšių apskrities, esančios Kauno gubernijoje, senojoje Žemaičių Kunigaikštystėje, aprašymas“, „Šis tas apie mūsų giminę. Giminaičiams surinko Liubomiras Gadonas“. Knygos pabaigoje – komentarai, naudotų šaltinių ir literatūros sąrašas, matų žodynėlis, asmenvardžių bei vietovardžių rodyklės.



*Publikacijoje panaudotose nuotraukose – tęstinio leidinio „Žemaičių praeitis“ knygų viršeliai*

## ŽEMAIČIAI – Vyriausybės kultūros ir meno premijos laureatai

Gintautas ČIŽIŪNAS

Lietuvoje reikšmingiausių kultūros ir meno kūrinių autoriai, gyvenantys Lietuvoje ir kitose pasaulio šalyse, nuo 1989 m. kasmet apdovanojami Lietuvos nacionaline kultūros ir meno premija, o nuo 1997 m. už Lietuvos kultūrai ir menui reikšmingus darbus bei ilgametį kūrybinį indėlį į kultūrą bei meną skiriama Lietuvos Respublikos Vyriausybės premija. Ja dažniausiai apdovanojami atskiri kūrėjai, bet pasitaiko atvejų, kad ir kolektyvai. Nuo 2003-ųjų kasmet apdovanojama po 12 asmenų arba kolektyvų (ankstesniais metais apdovanodavo nuo 5 iki 12). Pretendentus į premiją siūlo kultūros įstaigos, meno kūrėjų organizacijos, Lietuvos meno kūrėjų asociacija. Juos atrenka, premijuojamųjų sąrašus parengia Vyriausybės kultūros ir meno premijų komisija, o sprendimą dėl premijų skyrimo priima Vyriausybė.

Tarp Vyriausybės kultūros ir meno premijos laureatų – beveik penkios dešimtys kūrėjų, gimusių Žemaitijoje arba šiame krašte augusių ir ėjusių mokslus, arba kurių tėvai buvo kilę iš Žemaitijos. Sudarydami apdovanotųjų sąrašus, žemaičiams priskyrimo ir tuos, kurie gimė Šiaulių mieste, nes 2022 metų sausio 25 d. Etninės kultūros globos tarybos nutarimu TN.3 „Dėl Lietuvos etnografinių regionų žemėlapyje patobulinto varianto patvirtinimo“ patvirtintame žemėlapyje nurodyta, kad Šiaulių miestas, kaip ir dalis Šiaulių rajono, priklauso Žemaitijos etnografiniam regionui.

1997-aisiais, t. y. pirmaisiais LR Vyriausybės premijos teikimo metais, ja buvo apdovanotas Žva-

(Nukelta į 18 p.)



Dainininkė Regina Maciūtė. D. Mukienės nuotrauka

giniuose (Endriejavo vlsč., Klaipėdos raj.) gimęs prozininkas, eseistas, žymus istorinio, istoriosofinio romano kūrėjas, lietuviško epo autorius Petras Dirgėla (1947.02.21–2015.03.29). Tais pačiais metais premija įteikta ir 1946 m. Šašaičiuose (Kretingos vlsč., Kretingos apskr.) gimusiai dainininkei, pedagogei, Lietuvos muzikos ir teatro akademijos profesorei Reginei Maciūtei.

1998-aisiais premija buvo apdovanotas iš Balčių (Raseinių raj.) kilęs prozininkas, vertėjas, redaktorius Juozas Aputis (1936.06.08–2010.02.28). Tarp premijuotųjų buvo ir du Šiauliuose gimę žymūs kultūros veikėjai – dirigentas, smuikininkas, orkestrų vadovas profesorius Saulius Sondeckis (1928.10.11–2016.02.03) ir aktorė Rūta Regina Staliliūnaitė-Matulionienė (1938.01.21–2011.05.09).

1999-aisiais tarp apdovanotųjų buvo du žemaičiai: iš Mažeikių kilęs prozininkas, dramaturgas, eseistas Romualdas Granauskas (1939.04.18 (tikroji data – kovo 18 d.) – 2014.10.28) ir žemaitiškas šaknis turinti Klaipėdoje 1951 m. gimusi etnomuzikologė, televizijos, radijo laidų ir renginių vedėja, politinė bei visuomenės veikėja Zita Kelmickaitė.

2002 m. Vyriausybės premija apdovanotų žemaičių sąrašą papildė Balsėnų kaime (Švėkšnos vlsč.) gimęs fotomenininkas Alfonsas Budvytis (1949.01.01–2003.10.30) ir 1931 m. birželio 2 dieną Ariogaloje (Raseinių raj.) gimęs tapytojas, dailės pedagogas, kritikas Aloyzas Stasiulevičius.

2003-aisiais tarp apdovanotųjų buvo Žemalėje (Mažeikių raj.) gimęs dirigentas Ramutis Balčiūnas (1934.03.24–2009.04.12), 1937 m. Gimzelių kaime (Kelmės raj.) gimęs dailininkas, fotomenininkas, leidėjas Vladislovas Rimantas Dichavičius, iš Šiaulių kilęs kompozitorius, pedagogas ir politinis veikėjas Vytautas Laurušas (1930.05.08–2019.04.29), Lietuvos partinis veikėjas, Jerubiškiuose (Jurbarko raj.) 1943 m. gimęs inžinierius, filosofas, rašytojas (prozininkas, eseistas), literatūros kritikas, literatūrologas, pedagogas, visuomenės veikėjas Vytautas Martinkus.

2004 m. Vyriausybės premija buvo įteikta iš Šiaulių kilusiam, čia iki 1945 m. gyvenusiam, sceninį kelią pradėjusiam iškiliam Lietuvos operos dainininkui Virgilijui Kęstučiui Noreikai (1935.09.22–2018.03.03). Tais metais toks pat apdovanojimas įteiktas ir Akmenėje gimusiam fotomenininkui, fotožurnalistui Romualdui Rakauskui (1941.08.19–2021.09.15) bei 1953 m. Kaune gimusiai žemaičių dailininkų Vytauto Valiaus (1930–2004) ir Sigutės Valiuvienės (g. 1931) dukrai dailininkei vitražistei Eglei Valiūtei.

2006-aisiais Vyriausybės premija buvo pagerbta Mažeikių rajono Tučių kaime gimusi kino ir teatro aktorė Gražina Balandytė (1937.06.27–2020.07.27) ir Užraguvyje (dab. Pašlinsys, Raseinių raj.) gimęs rašytojas, dramaturgas, vertėjas Eugenijus Ignatavičius (1935.05.08–2020.05.16).

2007 m. Vyriausybės premija skirta iš Kretingos kilusiam teatro, televizijos ir kino aktoriumi Gediminui Girdvainiui (1944.01.19–2020.06.02), Telšiuose 1951 m. gimiam rašytojui, žurnalistui Danieliui Mušinskui, 1959 m. Šiauliuose gimusiam literatūros istorikui, bibliografui, vertėjui, humanitarinių mokslų daktarui, nuo 2010 m. dirbančiam Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos direktoriumi Sigitui Narbutui. Ja apdovanotas ir Akmenės rajono Kalniškių kaime gimęs keliautojas orientalistas, fotografas, poetas Paulius Romualdas Normantas (1948.06.08–2017.01.07), Kaune gimęs, tačiau nuo 1961 m. Palangoje gyvenęs, čia mokėsis, dirbęs, muzikinį kelią pradėjęs ir paskutines savo gyvenimo dienas leidęs estradinių dainų atlikėjas ir dainų tekstų autorius Stasys Povilaitis (1947.01.15–2015.10.06) bei iš Šiaulių kilęs rašytojas, žurnalistas, redaktorius, eseistas,

menotyrininkas Tomas Sakalauskas (1932.02.10–2015.04.27).

2008 m. tarp apdovanotųjų buvo keturi Žemaitijos krašto žmonės: Šiauliuose 1932 m. gimusi dailininkė tekstilininkė Mina Levitan-Babenskienė, tame pačiame mieste gimęs žymus lietuvių smuikininkas, virtuozas, pedagogas, dirigentas Eugenijus Paulauskas (1927.09.06–2018.10.04), Pyktiškės kaime, prie Endriejavo (Klaipėdos raj.) gimęs kino ir teatro aktorius Pranas Piaulokas (1945.06.02–2008.05.12) ir iš Požerės (Šilalės raj.) kilęs fotomenininkas Vaclonas Starukas (1923.11.08–2017.07.20).

2009-aisiais apdovanotųjų būryje buvo Telšiuose gimusi teatrologė, habilituota humanitarinių mokslų daktarė Irena Aleksaitė (1933.08.09–2018.08.07), Karužalaukyje (Ukmergės apskr.) gimęs, o vaikystėje Telšiuose apsigyvenęs, čia 1928–1931 m. Telšių pradžios mokyklą, 1931–1940 m. Telšių M. Valančiaus gimnaziją lankęs, pas Telšių katedros vargonininką Albiną Jasenauską skambinti fortepijonu, muzikos teorijos ir diriguoti mokėsis, Domo Andrulio vadovaujame Telšių gimnazijos moksleivių orkestre grojęs, Šaulių sąjungos Telšių skyriaus ir Telšių katedros choruose giedojęs, 1938–1940 m. Telšių gimnazijos vyrų chorą subūręs ir jam vadovavęs, nuo 1989 m. aktyviai Vilniaus žemaičių kultūros draugijos veikloje dalyvavęs kompozitorius, smuikininkas, dirigentas, kultūros ir meno veikėjas Jurgis Gaižauskas (1922.10.25–2009.05.24). Tais metais tokia pat premija apdovanota ir 1935 m. Žemaičių Kalvarijoje (Plungės raj.) gimusi kino dailininkė, rūbų modeliotoja Irena Kazlauskaitė-Vabalienė (Norvaišienė).

2010 m. Vyriausybės premija buvo paskirta 1964 m. Šiauliuose gimusiam aktoriui, teatro režisieriui, kompozitoriui, dainų kūrėjui ir atlikėjui, teatro pedagogui, profesoriui Aidui Giniočiui.

2011 m. Vyriausybės kultūros ir meno premija pagerbtas 1943 m. Mažeikiuose gimęs rašytojas, vertėjas, žurnalistas Algimantas Aleksandras Mikuta.

2013-aisiais tarp apdovanotųjų buvo 1951 m. Šiauliuose gimęs fotomenininkas, žurnalistas Aleksandras Ostašenkovas ir Šilalės rajono Dryžių kaime 1952 m. gimusi metalo dailininkė Biruta Stulgaitė.

2014 m. premija paskirta 1974 m. Kretingoje gimusiai operos solistei (sopranas) Sandrai Janušaičiai (Iljoitienei).



Kretingos muziejaus direktorė Vida Kanapkienė. D. Mukienės nuotrauka

2015-aisiais toks apdovanojimas įteiktas 1954 m. Tytuvėnuose (Kelmės raj.) gimusiam vaikų literatūros tyrinėtojiui, vertėjui, vadovėlių vidurinėms mokykloms autoriui, Kęstučiui Urbai, kuris dažnai savo darbus pasirašo Viktoro Alksnėno slapyvardžiu.

2017 m. Vyriausybės premija pagerbtas 1942 m. Tryškiuose (Telšių raj.) gimęs architektas Arūnas Eduardas Paslaitis ir iš Palangos kilęs rašytojas, vertėjas, žurnalistas, kino istorikas ir kritikas Jonas Laišmonas Tapinas (1944.06.06–2022.05.28).

2018 m. šio aukšto įvertinimo sulaukė 1962 m. Varniuose (Telšių raj.) gimęs aktorius, televizijos laidų vedėjas Arūnas Sakalauskas.

2019 m. Vyriausybės premija įteikta 1951 m. Mažeikių rajono Kulšėnų kaime gimusiai ilgametei Kretingos muziejaus direktorei, Kretingos rajono politikos ir visuomenės veikėjai Vidai Kanapkienei bei 1960 m. Jurbarke gimusiai menotyrininkei, dailės istorikei, kritikei, humanitarinių mokslų daktarei Rasutei Andriūšytei (Žukienei).

2020-aisiais šia premija apdovanotas 1951 m. Plungėje gimęs aktorius Vytautas Rumšas ir 1963 m. Šiauliuose gimęs architektas Gintautas Vieversys.

2021 m. apdovanotųjų gretas papildė 1953 m. Šiauliuose gimusi kino režisierė, aktorė, scenaristė, pedagogė Janina Lapinskaitė.